

BIZÁNC ÉS AZ ISZLÁM VILÁG MŰVÉSZETE

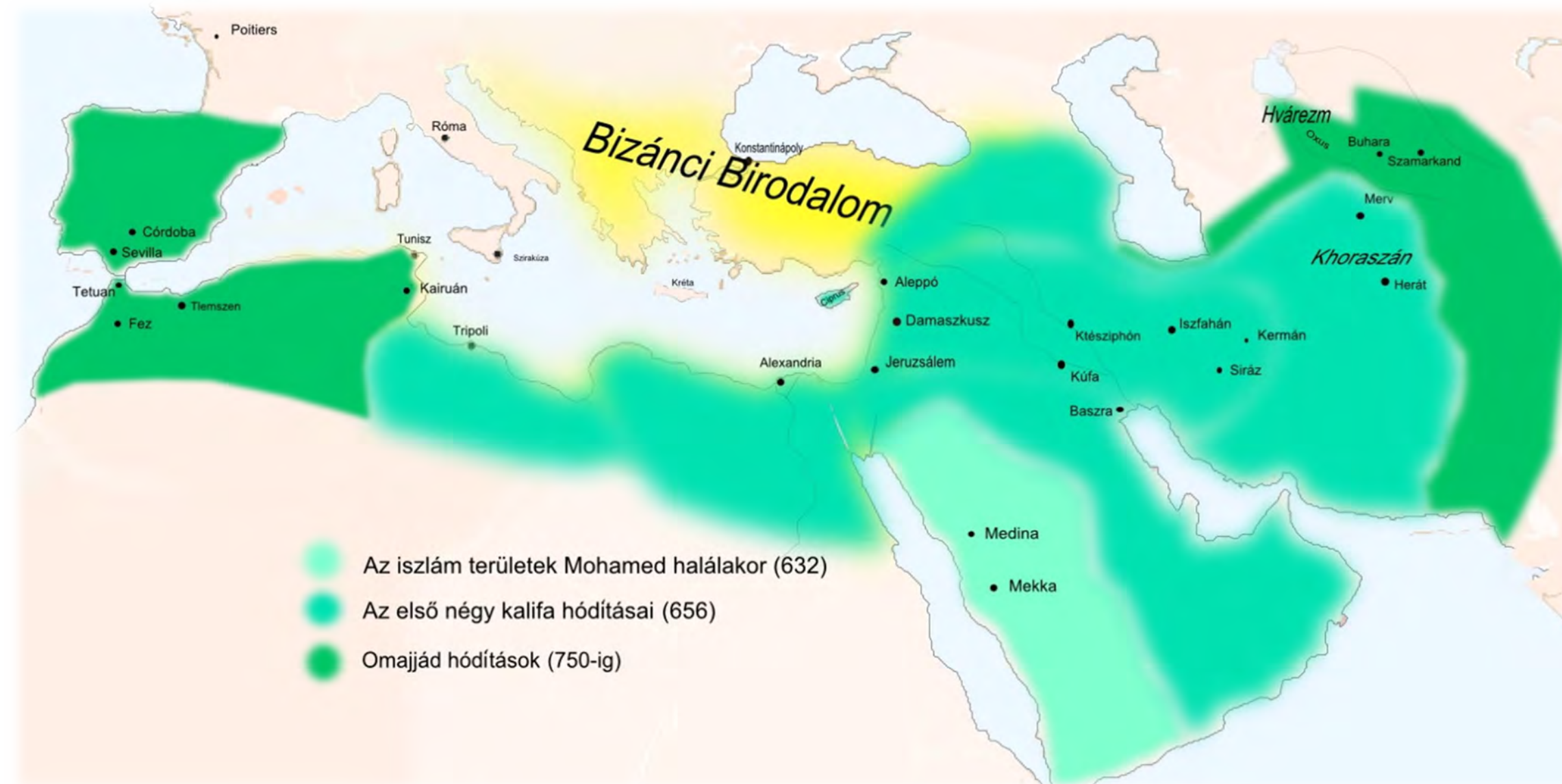
Az iszlám világ épülettípusai a vallás és a hatalom igényeinek megfelelően
Az épületek díszítésénél alkalmazott formai megoldások

Iszlám építészet

Iszlám

Ideje: Az iszlám művészet legjellegzetesebb alkotásai a 7. és a 17. század között keletkeztek, ezt az időszakot vizsgáljuk.

Helye: Az iszlám művészet értelemszerűen a muszlim hitű közösségek területén él és virágzik, tehát ahogyan időbeli, úgy földrajzi kiterjedése is meglehetősen tág. Legszébb alkotásai a Közel-Keleten, Délnyugat-Ázsiában, Észak-Afrikában, illetve a mai Törökország és Spanyolország területén emelkednek.

Iszlám

Háttér: Az iszlám művészet elválaszthatatlan az iszlám hittől, kultúrától és történelemtől. Az **iszlám** arab szó, eredetileg átadás, megadás jelentésű volt, vallási értelemben feltétlen engedelmesség az Isten akaratának. Az iszlám a **Mohamed** próféta által a 610-es években meghirdetett egyistenhitű vallás, hívei a muszlimok. Európában a szó perzsa többes száma alapján a muzulmán kifejezés terjedt el. Az iszlám szent könyve a **Korán**, amelyet a hívők Allah szent üzeneteként tisztelnek, amely sugalmazások formájában jutott el Mohamedhez, és amelyet a próféta hirdetett. Úgy tartják, hogy a próféta utódai (**kalifák**) foglalták írásba Mohamed halála után, a 7. század közepén. A Korán a muszlim hívő életének középpontja, a benne foglaltak képezik nemcsak a hit és a mindennapi élet, de az iszlám állam működésének, az iszlám művészetnek és kultúrának az alapjait is.

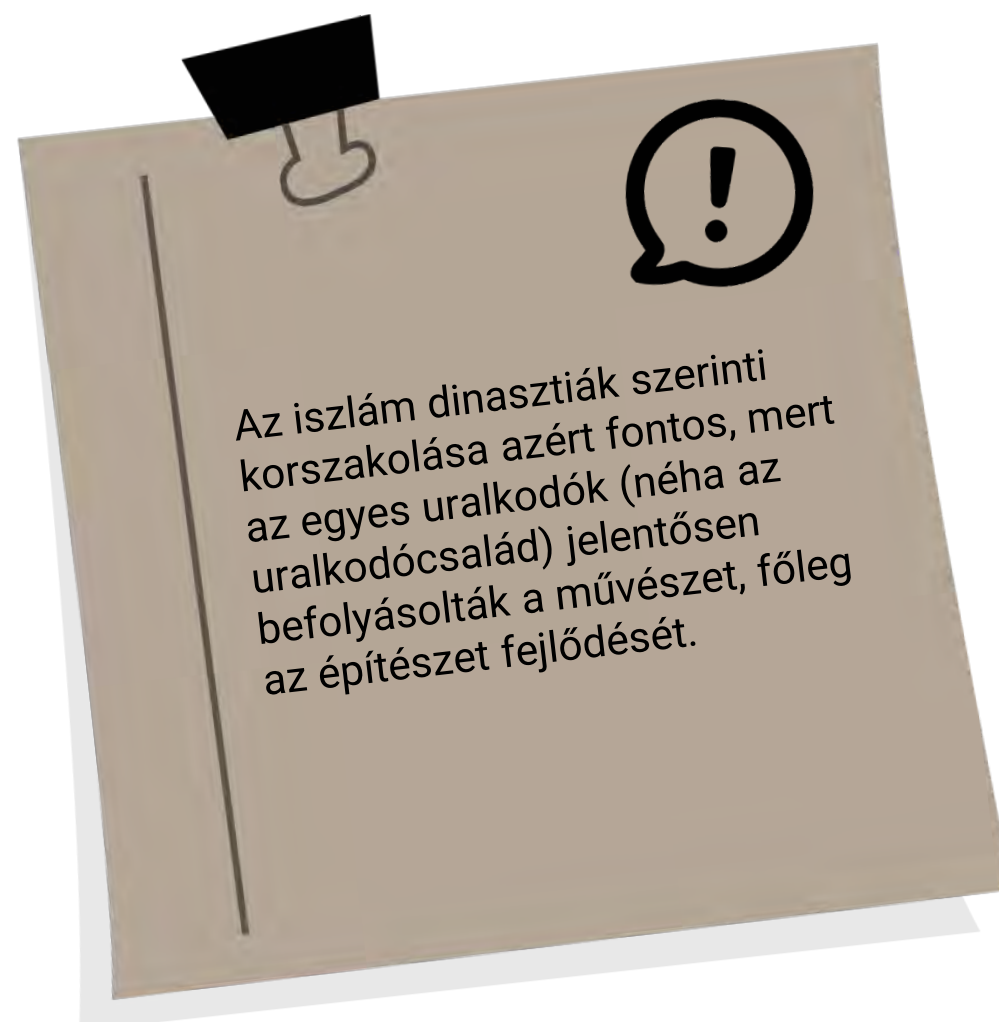
A hit szabályai (a dogmák) mellett az iszlám művészetet erősen befolyásolják az egyes uralkodók személyisége és törekvései, illetve az egyes területek helyi sajátosságai is (a térképen látható, hogy már a 8. században milyen nagy kiterjedésű volt az iszlám állam). Mivel az iszlám megjelenése előtti időkben Arábiában a zsidóság, az ókori görög-római kultúra és a kereszténység is jelen volt, így az új hit (és az ebből fakadó új művészet) ezekből a korábbi hagyományokból is merített. Viszont az iszlám művészet fontos jellemzője, hogy tág időbeli és földrajzi kiterjedése, valamint helyi jellegzetességei ellenére kezdettől mutat bizonyos **állandó vonásokat** – e mögött az egységes hit, az egységes nyelv, az egy uralkodó, valamint a kereskedők, kézművesek, eszmék és konkrét tárgyak élénk vándorlása áll. Ez az egységes jelleg különösen igaz az építészetre. Az iszlám állam vezetői, a kalifák (akik egyben vallási és politikai vezetők is) számára mindig rendkívül fontos volt a reprezentáció. Az uralkodók általában nem törekedtek egységesítésre, uralmuk egységes elismerésére viszont igen, és ennek kifejezésére az építészetet tökéletes eszköznek tekintették, mindig támogatták, és fejlődését gyakran személyesen is felügyelték.

Az iszlám művészet (és történelem) korszakolása

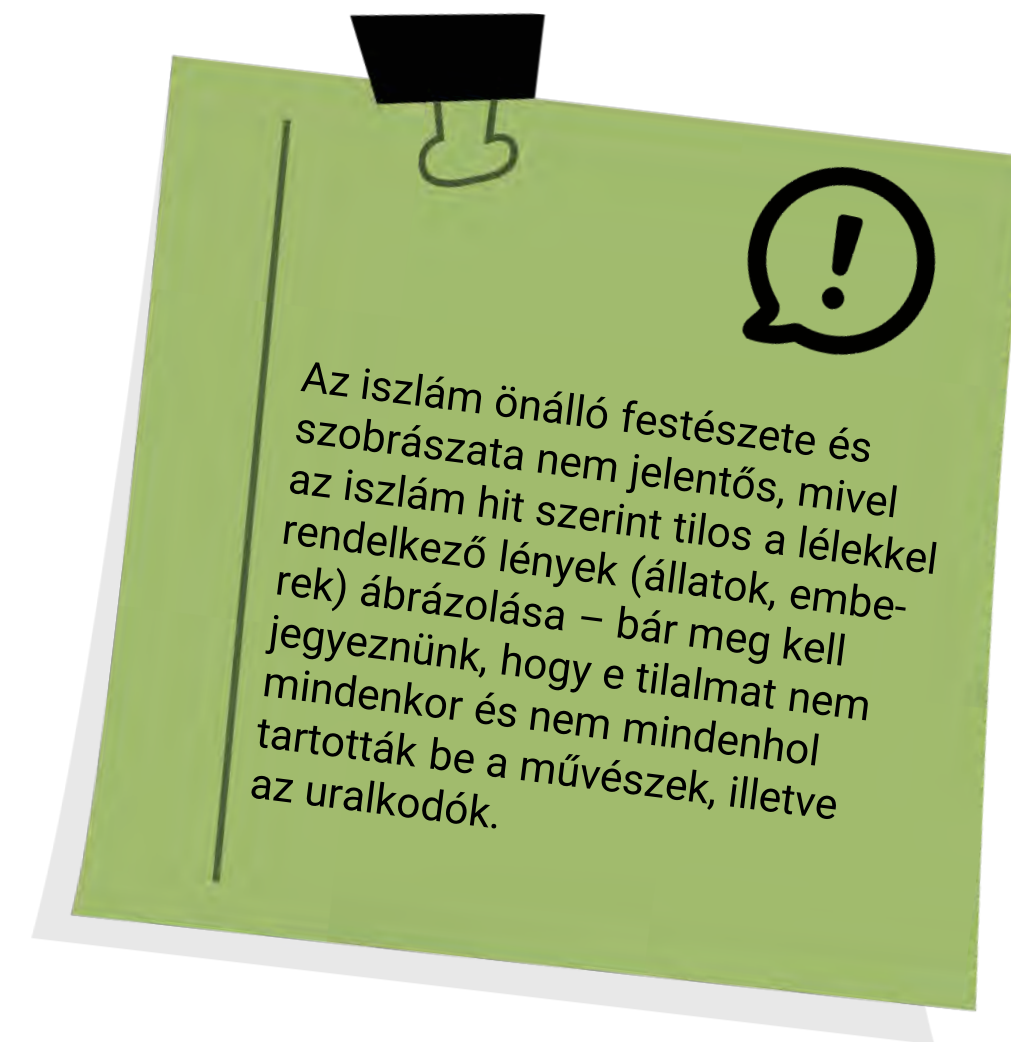
Az iszlám művészet (és történelem) korszakolása

- **Mohamed:** 570–632
- **A négy igaz úton járó kalifa:** 632–661
- **Omajjád Kalifátus:** 661–750
- **Abbászida Kalifátus:** 749–1259
 - ❑ **Fátimidák:** 909–1171
 - ❑ **Szeldzsukok:** 1037–1229
 - ❑ **Ajjúbidák:** 1171–1229
 - ❑ **Delhi szultánok:** 1216–1526
 - ❑ **Oszmánok:** 1229–1923
- **Mamelukok:** 1250–1517
 - ❑ **Szafavidák:** 1501–1722
- **Oszmán Birodalom:** 1517–1923

Az iszlám művészet fő ágai

- **Építészet**
- **Díszítőművészet**
 - ❑ ornamentika
 - ❑ kalligráfia
 - ❑ iparművészet
 - ❑ miniatúrafestészet

1. Az iszlám építésze

Mi jellemzi?

A kalifák hatalmuk megerősítése érdekében birodalomszerte városokat alapítottak. Ezek lehettek egészen új települések is, de gyakrabban a már meglévő, ősi településeket fejlesztették reprezentatív központokká. Az iszlám jellegzetes városai a korai időkben különleges városrendezési tervek nélkül épültek, viszont közös vonásuk, hogy mindegyik magját a település legrégebbi része, az óváros, ún. *madinat* alkotta. A *madinat* foglalja magában a legfontosabb épületeket: az imádság házát, a mecsetet (*mashid al-Dzsuma*) és a mellette álló kormányzat házát (*Dár al-Imara*), az uralkodói palotát (*szeráj*), az iskolát (*medresze*), a fürdőket (*hammám*), a zarándokok és kereskedők karavánjainak szállást adó ún. *karavánszerájt*, az ispotályt (*Dár al-Shifa*), piacteret, üzleteket és közraktárakat. Az óváros épületeit jellegzetes és birodalomszerte egységes építészeti elvek szerint alakították ki.

Melyek a főbb épülettípusok?

- mecset, dzsámi
- medresze
- türbe, kümbet
- hammám
- szeráj, kösk

1. Az iszlám építésze

Az óváros körül sorakoznak a külvárosi negyedek, mindegyik saját mecsettel, medreszével, hammámmal és piaccal. A külvárosok általában bármiféle terv nélkül alakulnak ki, utcáik zergzugosak, szűkek, épületeik kicsik. Ám akad egy-egy nagyváros, amely kivételt képez e szabály alól: pl. Andzsar vagy Bagdad már a 8. században mértani pontossággal megtervezett város volt.

Az iszlám építészetben az elsődleges cél a muszlimok egységének kifejezése, valamint a szellemi és társadalmi kötelezettségeik kiszolgálása. Kezdetben az épületek konkrét igényeket elégítettek ki, funkcionálisak voltak, nem a hivatkozás volt az elsődleges cél. Az épületek struktúrája általában egyszerű, a változatosságot a díszítés adja. Kezdetben az épületek kifejezik, hogy Allah előtt minden ember egyenlő, illetve az épület, a környezet, az ember és az Isten közötti tökéletes harmónia érzékeltetésére törekszenek. Később az építészetet erősen befolyásolják az uralkodók személyes elképzelései és céljai. A vallási jellegű építészet mindig elsődleges, a világi építészet csak ezután következik, ennek megoldásait másolja, alakítja.

Az első fontos városok: Damaszkusz, Kúfa, Bagdad, Cordoba és Jeruzsálem

1.2 Mecset

Mi jellemzi?

A mecset vagy *mashid* arab szó, jelentése az imádkozás, a földre borulás helye. Imahely, az iszlám vallási szertartás kollektív gyakorlásának nyilvános létesítménye. Nem szent hely, nem az istenség lakhelye és nem a szertartások, ünnepek színtere. Egyszerűen az imádság helye, ahol az iszlám közösség egybegyűlik, hogy meghallgassa az *imám* (vallási vezető) beszédét. Ezért téralakításában mindig elsődleges szempont a közösség igényének kiszolgálása. A hagyomány, mely szerint a naponta ötször kötelező közös imát a szent város, Mekka felé fordulva kell végezni, megteremti az épület tájolófalát, a *kiblát*. E fal közepén nyílik egy falmélyedés, a *mihrab*, vagyis imafülke (hasonló, mint az ókeresztény bazilikákban a szentély vagy a zsinagógákban a Tóra-fülke; viszont a mihrab általában üres, nem a Korán vagy bármely szent tárgy tárolására szolgál, inkább arra az immár üres trónusra emlékeztet, amelyről medinai házában, az első „mecsetben” Mohamed beszélt a híveihez).

Dzsámi. arab szó, jelentése összegyűjtő. Azokat a nagymecseteket nevezik így, amelyek kifejezetten a péntek déli közös istentisztelet helyszínéül szolgálnak.

VALLÁSI ÉPÍTÉSZEK

Oszlopos mecset, avagy arab típusú udvarmecset

- **A mecsetek első típusa** – a 7. századtól.
- Egy tágas, horizontálisan elterülő imaterem (*haram*) jellemzi, amit egy széles udvar előz meg. Tereit oszlopok és ívek szövevényes rendszere alkotja, amelyek gazdagon díszítettek.
- Pl. medinai, kúfai, bászrai mecsetek, damaszkuszi nagymecset, cordobai nagymecset

Perzsa típusú négyívános mecset

- **A mecsetek második típusa** – a 10. századtól.
- Elődje a hagyományos medresze. A terv egy központi udvarból áll, amelyet négy négyszögletes, az udvar felé nyitott, általában kupolával fedett térrész (*íván*) vesz körül. A legnagyobb íván felel meg a kiblának, a kisebbek a tanítók, papok, diákok, zarándokok szállásai. Pl. iszfaháni mecset, kairói nagymecset

1.2 Mecset

A mecset belső tere szinte bútorozatlan, viszont általában díszes **szőnyegekkel** fedik a padlót (a földre borulva imádkozás miatt). Oldalfalai számos ablakkal díszítettek, a hatalmas teret oszlopsorok tagolják, rajtuk faragott oszlopfők és elegáns patkó- vagy szamárhátívek, a központi tér fölé **kupola** borul. A mihrab előtt helyezkedik el a **makszúra**. Ennek a kalifa és a feleségei számára fenntartott, zárt térségnek a rendeltetése, hogy az uralkodót elkülönítse a néptől, és az asszonyokat elrejtse a kíváncsi tekintetek elől. Csak a legnagyobb mecsetekben alakították ki, viszont ahol megtalálható, ott ez az épület legdíszesebb része. A mihrab mellett helyezkedik el a szószék, **minbar**, ahonnan az imám az imádságot vezeti és prédikál.

Az imatermen kívül eső terület elemei: a zárt, oszlopcsarnokkal határolt udvar, vagyis **sahn**, ahol az ima előtti rituális mosakodáshoz használt szökőkút és az alamizsna őrzésére használt kincsház állt. Hamar általánossá vált, hogy a sahn egyik (vagy akár mind a négy) oldalán karcsú, magas tornyot, **minaretet** emelnek. Funkciója kettős. Egyrészt messziről jelzi, hogy azon a helyen mecset áll, másrészt a toronysisak alatti erkélyről szólítja a müezzin hangos szóval napjában ötször imára a híveket.

Az első mecset, amely a későbbiek számára példaképpül szolgált, a próféta medinai háza volt. Később három mecsettípus alakult ki.

VALLÁSI ÉPÍTÉSZET

Kupolás mecset

- **A mecsetek harmadik típusa** – a 15. századtól.
- Az oszmán építészet sajátja. Bizánc elfoglalása után, a Hagia Szofia és a bizánci kupolás építészet hatására alakult ki, sőt, másolta a Justinianus-kori épületeket, kiegészítve őket oszlopos elülső udvarral és minaretekkel. Pl. Kék mecset, edirnei dzsámi

1.2.1 Melyek a legszebb példái?

Mekkai nagymecset

Az építész nem ismert.

Első építető: I. Omar

Mekka, 638

! Az iszlám legszentebb helye, ahová minden hívő köteles elzarándokolni. Belső udvarának közepén, fekete „házban” áll a Kába kő.

Damaszkuszi nagymecset

Az építész nem ismert.

Építető: I. al-Valid

Damaszkusz, 706–714

! Központi épületét egy ókeresztény bazilikából alakították át.

1.2.2 Melyek a legszebb példái?

Sziklamecset

Az építész nem ismert.

Építető: Abd al-Malik

Jeruzsálem, 687–692

! Az iszlám másik szent helye, zarándokhely.

Kúfai nagymecset

archív fotó

Az építész nem ismert.

Kúfa, 670

! Mauzóleum is volt, itt nyugszik Ali, a próféta veje, az egyik első kalifa.

1.2.3 Melyek a legszebb példái?

Iszfaháni Királyi mecset
Iszfahán, 1612–1613

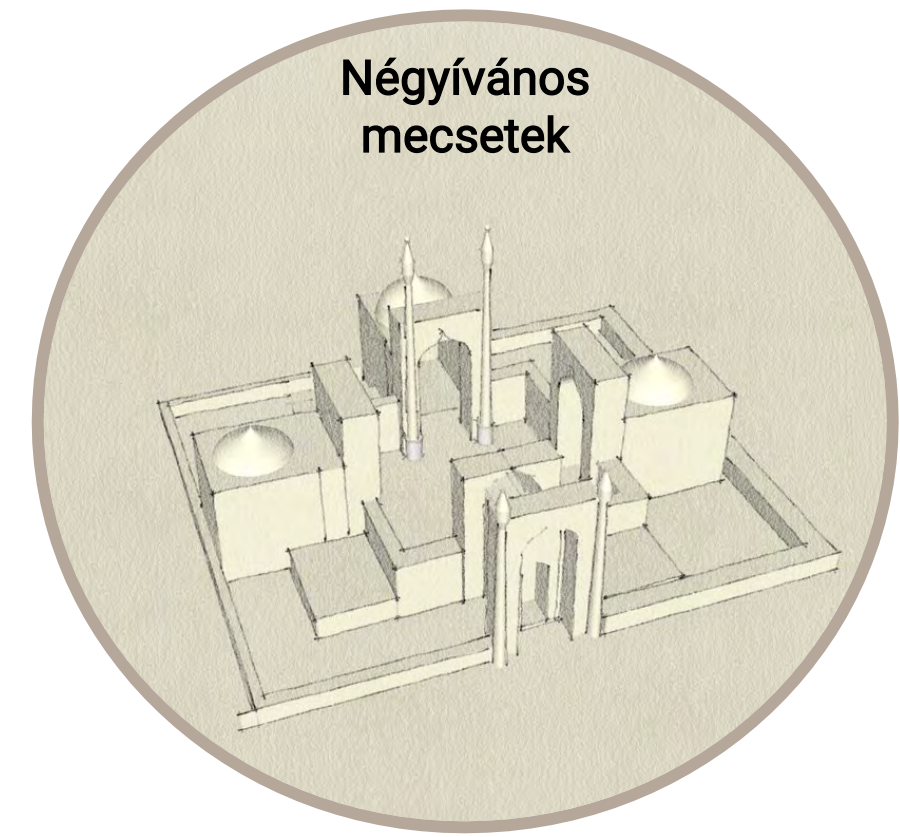
! Bár a királyi mecset több évszázaddal a Péntek-mecset után készült, alapszerkezete és formai megoldásai nagyon hasonlóak, hirdelve az egy isten, a hit és az uralkodóház folytonosságát.

Iszfaháni Péntek-mecset
Iszfahán, 1088–1121

! A klasszikus négyívános mecset iskolapéldája, belső udvarán három nagy ív és egy bejárat nyílik. Mind a négy íván hasonló.

Haszán szultán mecset
Kairó, 1356–1362

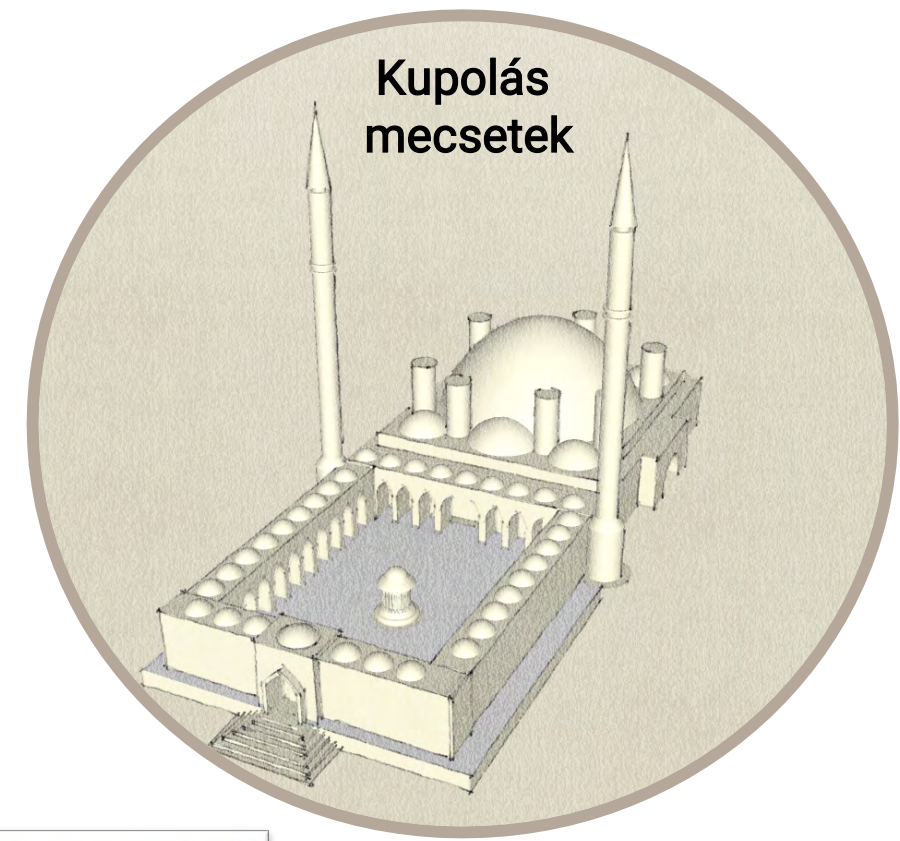
1.2.4 Melyek a legszebb példái?

Hagia Szofia

Eredeti építető: I. Justinianus
Isztambul, 532–537

*! Bizánc 1453-as elfoglalása után
II. Mehmet szultán alakíttatta
dzsámivá.*

Szulejmán szultán mecsete

Építető: I. Nagy Szulejmán
Építész: Szinán
Isztambul, 1550–1557

*! Szinánt, az építész az iszlám
világ legnagyobb építészeként
tartják számon*

Kék mecset, avagy Ahmed szultán mecsete

Építető: I. Ahmed
Építész: Mehmed Aga
Isztambul, 1609–1616

*! A „kék mecset” elnevezést a díszes belsőt borító, Iznik városából származó
mozaikcsempék uralkodó színéről kapta.*

1.2.5 Melyek a legszebb példái?

Részletek

Minaret

Kiblafal és mihrab

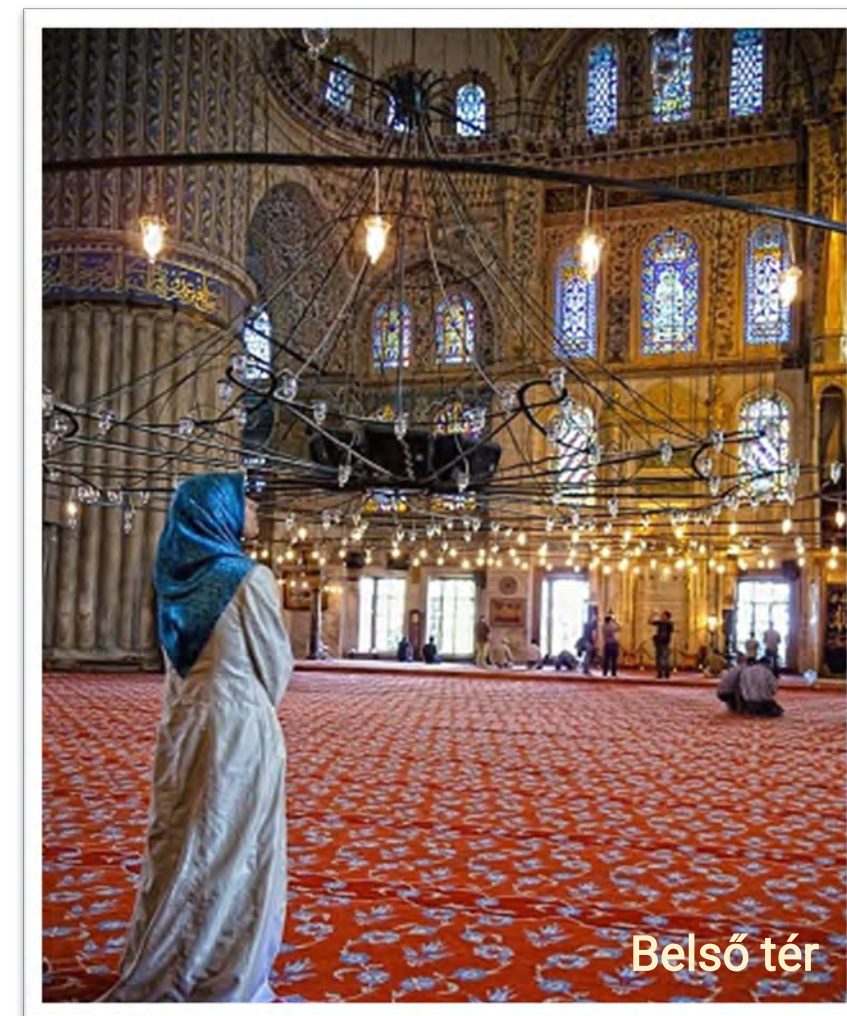
Kibla, mihrab és minbar

Makszúra

Belső tér

1.3 Medresze

Mi jellemzi?

A medresze a teológia és a kánonjog oktatására létesített felső szintű iskola – bár egyes területeken az alsóbb szintű oktatási intézményt is így nevezték. Kezdetben meglehetősen kicsi és egyszerű, a funkciójának megfelelő épületek voltak. Rendszerint egyetlen tanár (*hodzsa*) tartott bennük előadásokat kis számú hallgatóságnak. A 11. századtól állami intézményekké váltak, egyre nagyobbak és impozánsabbak lettek. Mára kevés épület maradt fenn, a legtöbbet leírásokból ismerjük.

A 9. században épült *Hodzsa Masad medreszét* (Dél-Tádzsikisztán), illetve maradványait a II. világháború után tárták fel. Ebből a jelentős épületből kapunk képet az épülettípusról, ami a korabeli források szerint meglehetősen általános volt. A helyben égetett téglából épült komplexum egyetlen, nagy, ívános kapujának jobb és bal oldalán két kisebb, kör alakú, kupolával fedett terem áll, ezek voltak az előadótermek. A termek és a kapu mögött zárt fallal körülvett belső udvart is kialakítottak.

A *szamarkandi medresze* gyönyörű, ma is használt épületkomplexum. Tulajdonképpen három, a Hodzsa Masad medreszéhez alapjaiban igen hasonló, külön iskolából áll. Jóval későbbi, ennél fogva minden részlete nagyobb és impozánsabb.

A medreszékben a diákok és tanárok meg is szállhattak, ezért kollégiumi / szegényházi funkciójuk is lehetett.

VALLÁSI ÉPÍTÉSZET

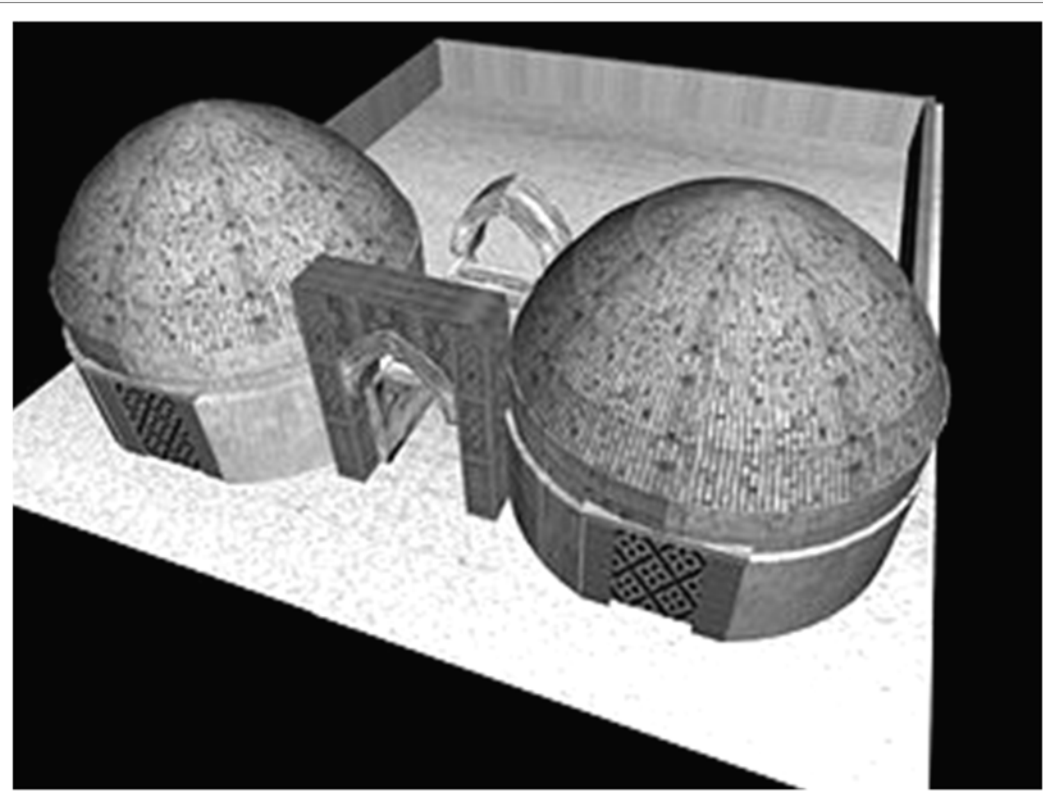
Felirattal díszített falicsemp az Iparművészeti Múzeum iszlám gyűjteményéből, fríz részlete, Kásán, 1300 körül

A templomok és az iskolák díszítésében is gyakoriak a kalligrafikus feliratok, általában a Koránból vett szövegekkel. A lüsztermázás csempék bevezetése fontos újítás volt, évszázadokig kedvelt maradt.

1.3.1 Melyek a legszebb példái?

Karatay medresze
Az építész nem ismert.
Építető: Karatay emír
Konya, 1251

Hodzsa Masad medresze
Rekonstrukció
Dél-Tádzsikisztán, 800 körül

Szamarkandi medreszék
Az építész nem ismert.
Építető: Ulug bég
Szamarkand, 15-16. sz. fordulója

1.4 Kümbet és türbe

Mi jellemzi?

A *kümbet* monumentális sír vagy sír számára készült épület, amely emléket állít az elhunytnak, és a „hozzá” elzarándokolóknak az elmélyülés, emlékezés lehetőségét nyújtja. Bár az iszlám szerint minden elhunyt esetében kívánatos a jeltelen sír, a legtöbb uralkodó (sőt, más főemberek is) szívesen állítottak maguknak síremléket. A legtipikusabb a négyíves, ősi iráni eredetű sírtípus. Ezek térszerkezete egyszerű: négy oszlop vagy pillér által határolt, boltíves, kupolás, gazdagon díszített terek. A mauzóleumok másik nagy típusa az ún. kapuzatos mauzóleum, ahol a homlokzatból hangsúlyos, előreugró kaput építettek a bejáratokhoz.

A síremlékek többsége kétszintű: az alsó szint alapja föld, ide temették az elhunytat; a felső szint téglából, kőből vagy márványból készülhet.

A sírhelyek az iszlám szerint nem szent helyek, imádkozni tilos ezekben az épületekben, nem előírás a tájolás sem, és nincs bennük mihrab.

Az iszlám világ legismertebb épülete is egy kümbet: az indiai Agrában álló **Tadzs Mahal**.

VALLÁSI ÉPÍTÉSZEZET

Imaszőnyeg az Iparművészeti Múzeum iszlám gyűjteményéből, Kula, 18. század

Az imaszőnyeg egy olyan eszköz, amelyen a muszlim az imát végzi. A mecset mihrabját ábrázoló középső, íves mezőjét a szent város, Mekka felé kell fordítani, erre a középmezőre borul le az imádkozó ima közben.

1.4 Kümbet és türbe

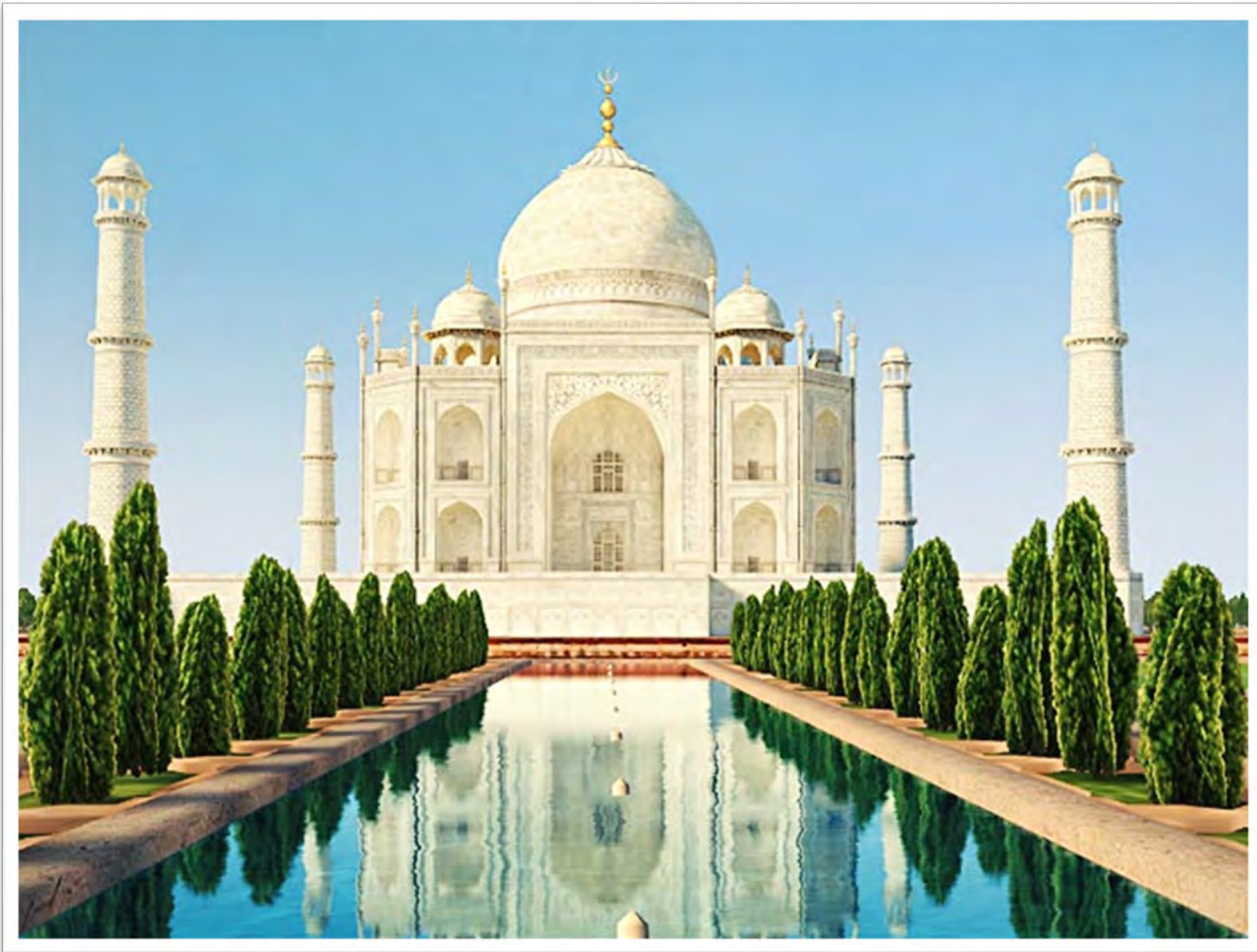
Mi jellemzi?

A **türbe** a mauzóleumnál kisebb sírbolt, melyet általában ismert személyeknek állítottak. Az első ismert türbék a 11. században a szeldzsuk területeken jelentek meg. Zárt építményként általában négy- vagy nyolcszögűek, esetleg kör alakúak, kisebb kupolával vagy íves lezárással, de az egyiptomi temetkezési gyakorlatban léteznek tető nélküli, elkerített területek is, ahol egy család sírjai kaptak helyet. Egy fala általában ezeknek a sírkerteknek is van, azon pedig mihrabfülke. A zárt türbékben szarkofágban nyugszik az elhunyt. A szarkofágot díszes zöld lepel borítja, körülötte a földön számos imaszőnyeget is el szoktak helyezni az imára boruló zarándokok számára.

Jelentős egyházi épületek még a **rendházak** (*záviye*) és a szegényházi, kórházi funkciót is betöltő **ispotályok** (*Dár al-Shifa*).

1.4.1 Melyek a legszebb példái?

**Tadzs Mahal,
avagy Mumtáz Mahal mauzóleuma**

Az építész személye még nem bizonyított.

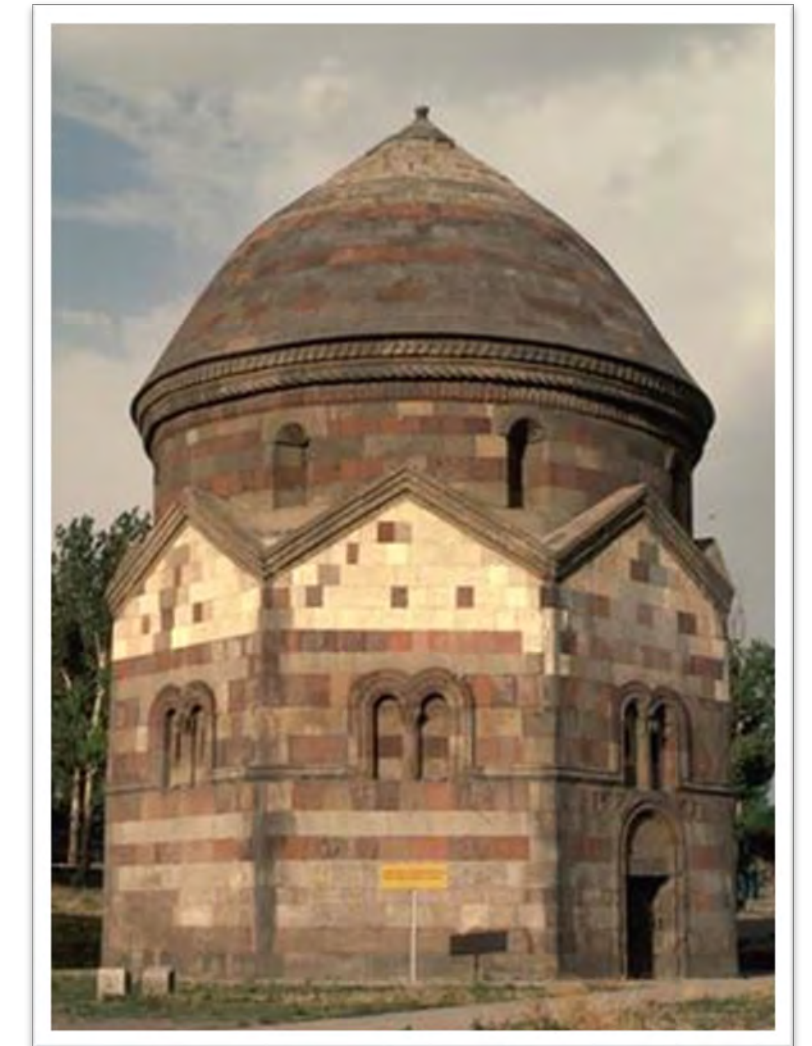
Építető: Sáh Dzsahán mogul uralkodó

Agra, 1632–1647

! Tulajdonképpen hatalmas épületkomplexum, amely mecsetet és fürdőt is magában foglal. A síremléképítészet kiemelkedő alkotása, sokak szerint csúcspontja.

Gazi Husrev bég türbéje
Szarajevó, 1540 körül

Saltuk emír mauzóleuma
Erzurum, 1100 körül

1.5 Uralkodói paloták

VILÁGI ÉPÍTÉSZET

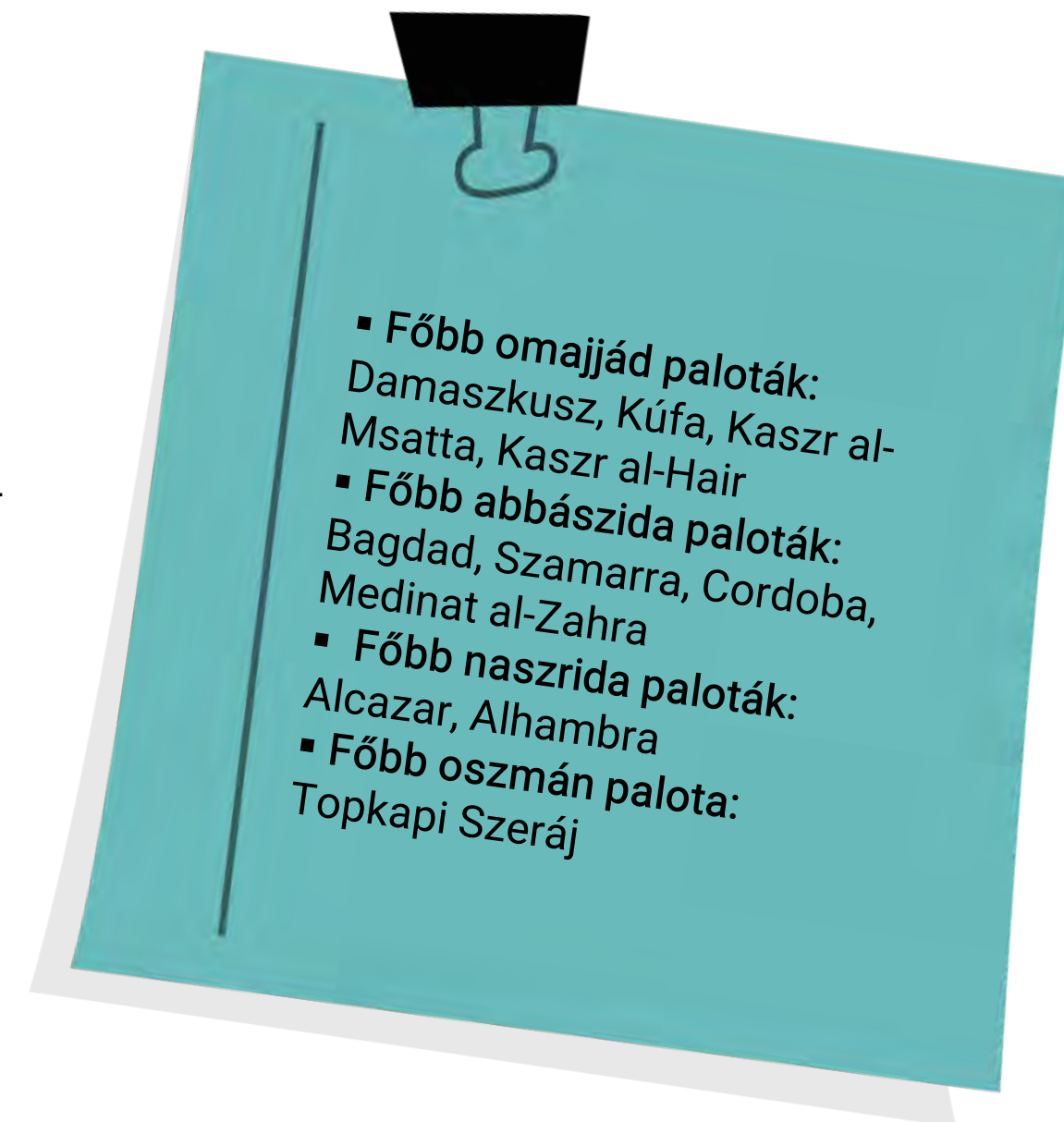
Mi jellemzi?

A korai iszlám paloták szinte nyomtalanul elpusztultak, és ha maradtak is fenn részeik, régészeti feltárásuk rengeteg akadályba ütközik. A korabeli leírásokból azonban sok mindenre fény derül. Az iszlám első fővárosainak, Kúfának, Damaszkusznak és Bagdadnak már a keletkezésük óta tudunk a főmecsethez hozzáépített palotáiról. Ezeket *Dár al-Imarának*, vagyis „a kormány házának” nevezték, több épületből álltak, az udvar tartózkodási helyének, az adminisztrációs központnak és a közraktárnak a funkcióját is betöltötték. A korai leírások az uralkodói és arisztokrata lakóházakat nagy, tágas, általában egy központi belső udvar köré csoportosuló, többszárnyas épületként írják le. Az ablakok és erkélyek jelentősége a korai időktől fogva (egészen máig) nagy.

A fő helyiségek: lakószobák (*bajt*), a női szárny (*hárem*), fogadóterem (*káa*), előcsarnok, tornác, fürdőhelyiségek, imaszobák. Egyes esetekben akadnak játékterek, szórakozótermek is, ahol beszélgetni, zenét hallgatni vagy játszani, írni, olvasni, táblajátékozni lehet. A ház belső udvara és külső kertjei is rendkívül fontosak, kialakításuk az épületével együtt, harmóniában történik.

Falicsempé az Iparművészeti Múzeum iszlám gyűjteményéből, Iznik, 1575 körül

Hasonló csempék borítják az oszmán paloták legszebb termeit, de számos mecsetet is.

1.5 Uralkodói paloták

A világi épületek építészeti elemei a mecseteknél megszokott elemek: oszlopok, pillérek, díszes oszlopfők, érdekes ívek, a központi termek fölött gyakran kupolák. Az épületeket magas tornyokkal és érdekes kapuval ellátott fal veszi körül. A belső falakat festés, csempék vagy mozaikok borítják, a padlót szőnyegek, a berendezés fényűző. A különböző helyiségek elrendezése rendkívül változatos, sokszor terv nélküli, zsúfolt és labirintusszerű.

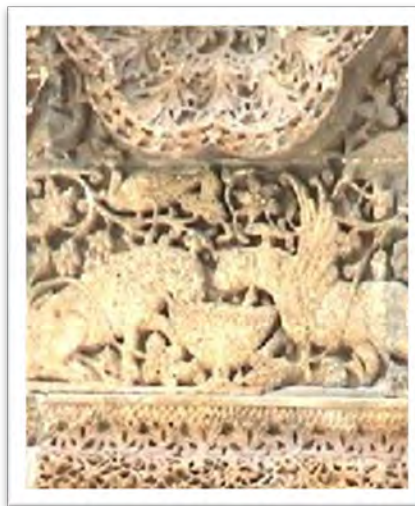
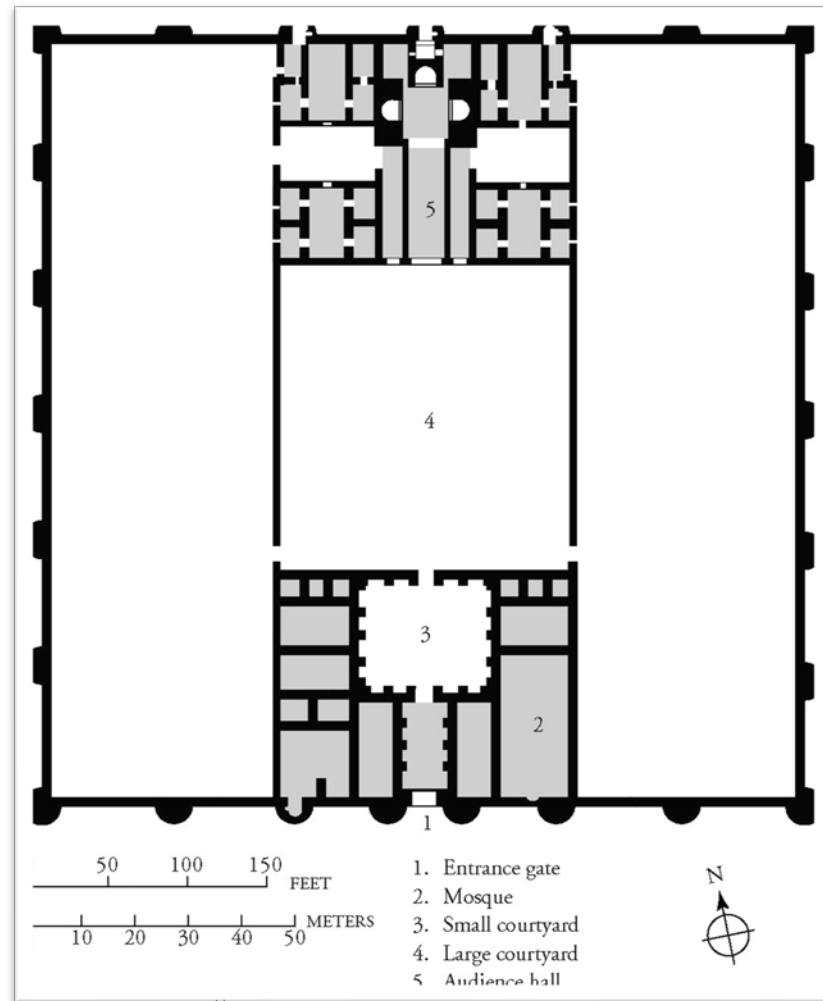
Az **Omajjád dinasztia** damaszkuszi palotája (*szera*j vagy *kösk*) volt a legismertebb korai épület, és a későbbiek mind ezt másolták, főleg az ún. sivatagi paloták, az omajjádok rezidenciái Szíria és Palesztina területén. Az **Abbászida-kor** világi épületei, főleg a főváros, Bagdad palotái nagyobbak és fényűzőbbek, az egyes helyi jellegzetességek jobban érvényesülnek bennük. A korábbi kőépületekkel ellentétben itt főként téglát használnak, és a téglafalakat kidolgozott, hatalmas és gazdag stukkófelületekkel borítják. Az egyes helyiségek szigetelést kaptak, alépitményekkel és szélfogókkal oldották meg a szellőzést, és a vizet is mindenhová bevezették. A későbbi dinasztiák az első két nagy korszak eredményeire támaszkodtak, azokat bővítették, variálták – a **szafavidák** például a kertépítészetet fejlesztették, az **oszmánok** pedig a paloták épületeit egy összefüggő rendszerbe rendezték, így az ő palotáik sokkal letisztultabbak.

VILÁGI ÉPÍTÉSZET

1.5.1 Melyek a legszebb példái?

Msatta palota
Alaprajz és részletek
Építető: II. al-Valid
Jordánia, 744–750

Kaszr al-Hair al-Sarki
Építető: Hisám
Szíria, 8. század

Medinat al-Zahara
Cordoba, 8. század

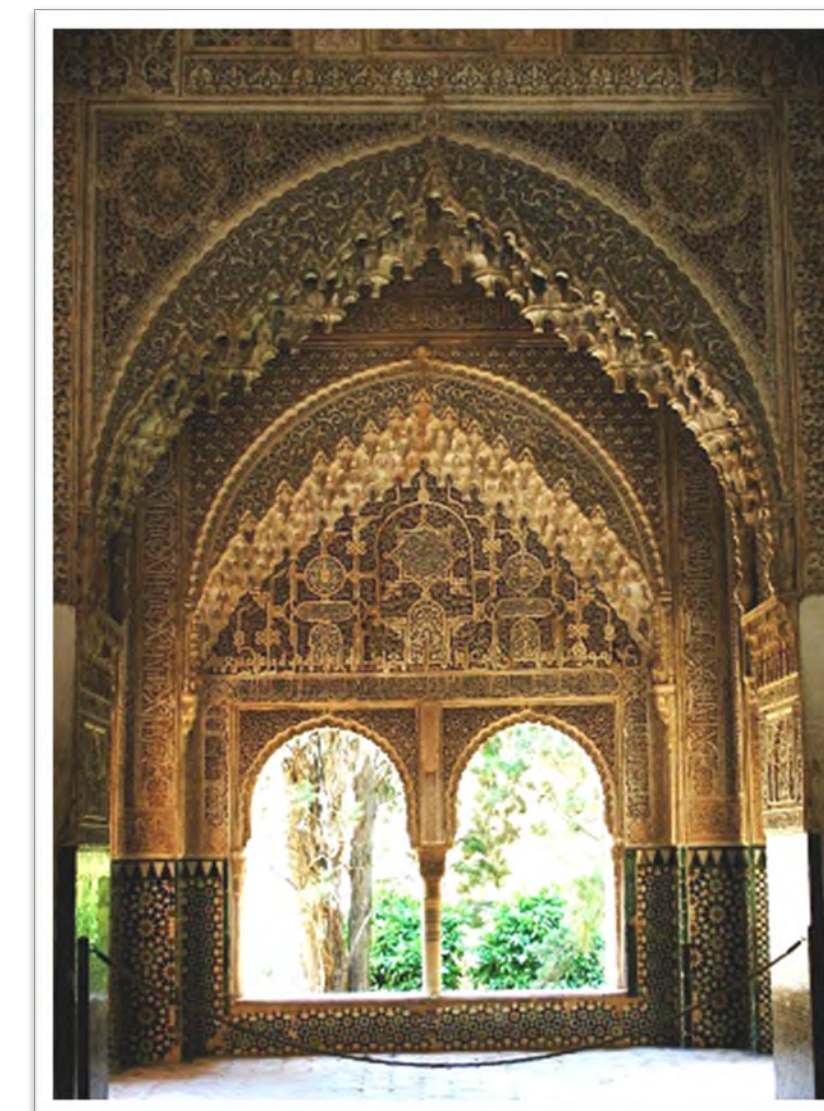
1.5.2 Melyek a legszebb példái?

Alhambra

Alaprajz és részletek

Első építető: I. Mohamed

Granada, 1223–1408

1.5.3 Melyek a legszebb példái?

Topkapi Szeráj
Építető: I. Nagy Szulejmán
Isztambul, 1456–1478

1.6 Fürdők

Mi jellemzi?

A víz a Korán szerint az élet forrása, a szent szövegekben több helyen is említik, így az iszlám világban kiemelt a jelentősége, ahogyan magának a tisztálkodásnak is. A fürdőket *hammá*nak nevezik.

Az első kalifák a későrómai-bizánci fürdőket a rituális tisztálkodás iszlám követelményének megfelelően átalakították. A hidegcsarnokot (frigidarium) megszüntették, az öltözőhelyiséget (apoditerium) pedig kibővítették. Ebből nyílt a langyoscsarnok (tepidarium) és egy vagy több forróterem (caldarium), amelyet a padló alatt elhelyezett csövek fűtöttek egy külső kazánból, a római padlófűtés mintájára.

Több fürdőhöz pompás, tágas társalgótermek is tartoztak, többet pedig gőzfürdőkkel is kiegészítettek. Minden mecsetnek, medreszének és szerájnak volt fürdője, olykor több is. Megkülönböztetünk privát- és közfürdőket. Természetesen a férfi és női fürdők külön épületekben kaptak helyet.

VILÁGI ÉPÍTÉSZET

Fürdőing az Iparművészeti Múzeum iszlám gyűjteményéből, Törökország, 19. század

1.6 Fürdők

A fürdő – akár a férfi, akár a női fürdő – a kezdetektől a muszlimok társasági életének fő színtere, és mint ilyen, építészetileg is kiemelten fontos. A fürdők központi épülete, a melegvizes medencét és körülötte a kisebb, alacsonyabb vízhőfokú mosdómedencéket befogadó tér kör vagy nyolcszög alakú, belül oszlopsor fut körbe, tetejére kisebb nyílásokkal áttört kupola borul. Ez a jellegzetes fürdőtípus a 15. századra alakult ki, és szerte az Oszmán Birodalomban elterjedt – számos szép példája fennmaradt Magyarország területén is, ezek máig használatban vannak, és általánosan „törökfürdőként” emlegetjük őket.

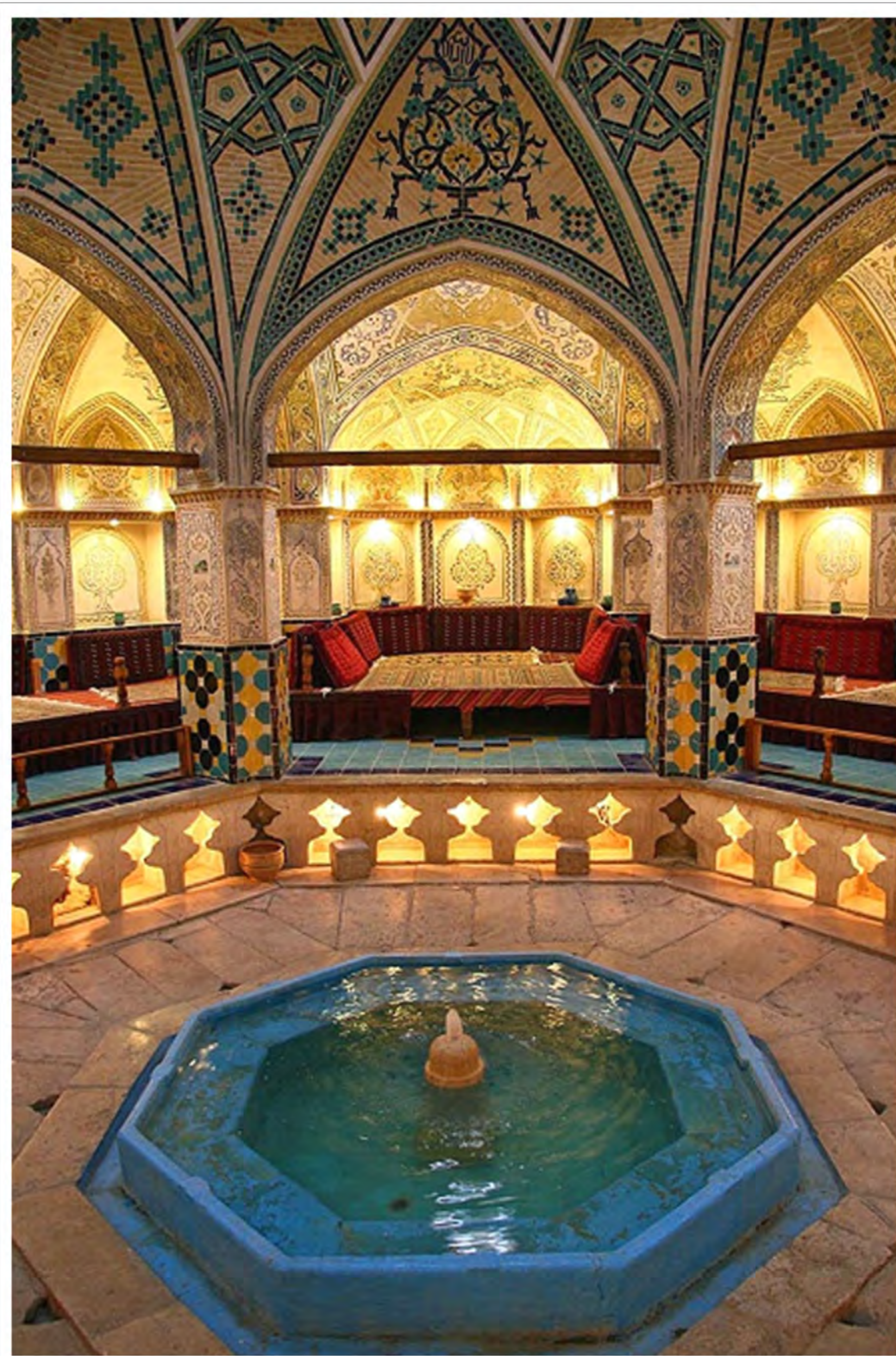

Jelentős világi épületek még az utazók és kereskedők **szálláshelye** (*karavánszeráj*), a fedett **piac** (*bazár*) és a katonai **erőd** (*kasabah*).

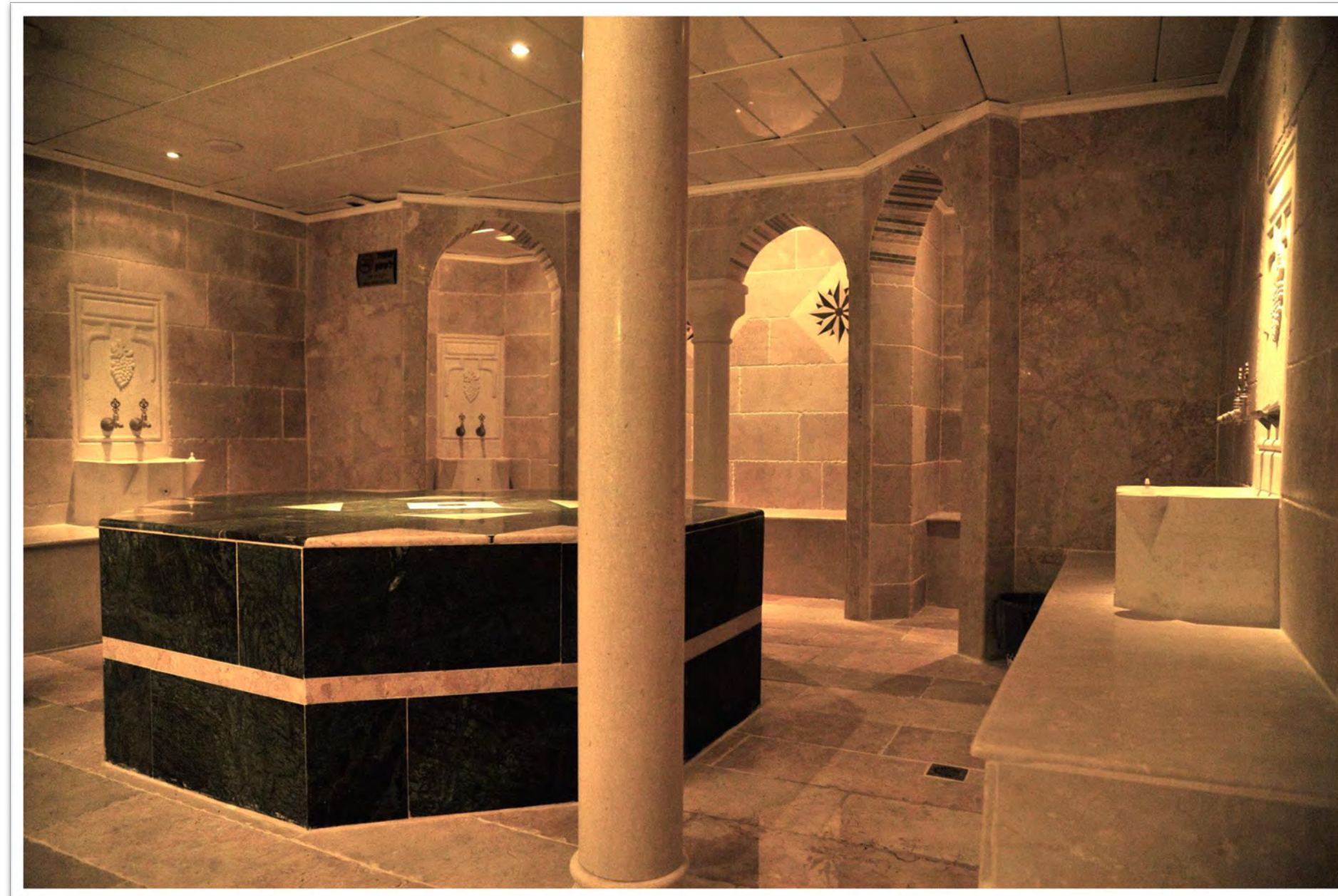
VILÁGI ÉPÍTÉSZET

1.6.1 Melyek a legszebb példái?

Amir Ahmed szultán fürdőháza
Kásán, 16. század

Ghattas fürdő
fogadótér és medencetér
Acre, 16. század

2. Iszlám-török építészet Magyarországon

Mi jellemzi?

Az Oszmán Birodalom terjeszkedése a 16. században érte el a Magyar Királyság határait. Nagy Szulejmán agresszív hódító politikája következtében a királyság déli területei hamar a szultán befolyása alá kerültek, majd a mohácsi csata elvesztése (1526) után az ország középső harmada, Buda bevétele (1541) után pedig az ország teljes középső része mintegy másfél évszázadra a törökök fennhatósága alá került.

Ez a 150 éves török uralom sem történelmileg, sem kulturálisan nem múlt el nyomtalanul. Mind Szulejmán, mind utódai és fő emberei hatalmuk reprezentálására használták az építészetet, és előszeretettel emeltek új épületeket az újonnan meghódított területeken. A korabeli metszetek szerint Buda, Pest, Pécs, Eger, Vác városképe az új épületeknek köszönhetően egészen orientális arculatot kapott a 17. században. A megjelenő iszlám épületek összhangban álltak a birodalom más részein álló épületekkel, építészeti megoldásaik – akárcsak funkciójuk és alapelveik – azonosak voltak. Viszont megjegyzendő, hogy a hódítók gyakran felhasználták a már meglévő épületeket is saját céljaikra átalakítva, és csak ott építkeztek, ahol nem volt megfelelő régi épület, illetve ha a kultúrájukból eredő új épülettípus létesítése vált szükségessé, például dzsámi, minaret, türbe.

Melyek a főbb épülettípusok?

- dzsámi
- minaret
- türbe
- hammám

2. Iszlám-török építészet Magyarországon

Budán egyes török források szerint 24 dzsámi, 43 mecset, 3 türbe és 10 kolostor állt a török időkben. Mára egy minaret alapja, Oszmán bég dzsámijának részletei és Gül baba, „a rózsák atyja” gyönyörű türbéje maradt fenn. **Pécsett** ma is áll Gázi Kászim pasa dzsámija és Jakováli Hasszán dzsámija, de további három dzsámiról, minaretekről és egy derviskolostorról is tudunk. **Eger** dzsámija ma már nem áll, viszont az egri minaret országszerte ismert turisztikai látványosság. **Esztergomban, Érden, Siklóson és Szigetvárott** is állt egy-egy dzsámi minarettel.

Az egyházi épületek mellett világi épületeket is emeltek a hódítók. Budán 8 fürdő szolgálta a muszlimok kényelmét (ezekből ma négy van használatban), Egerben, Esztergomban és Pécsett pedig 2-2 fürdőről tudunk. Uralkodói palotákat és jelentős erődöket viszont nem emeltek a hódoltság területén, ilyen célokra a már meglévő épületeket (budai vár és végvárok) használták.

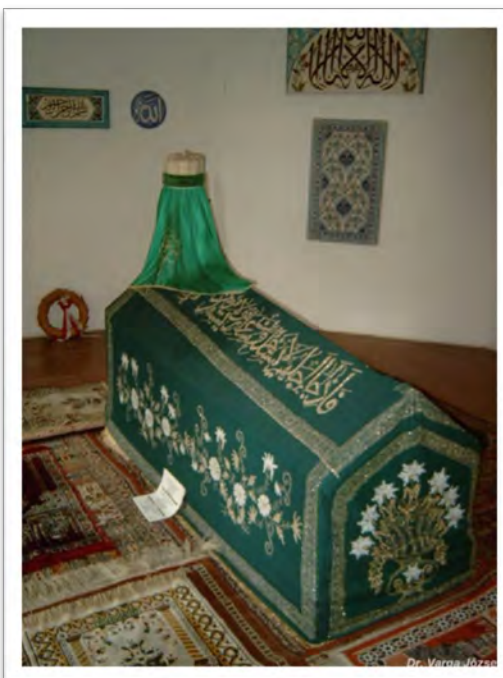

Minaret
Eger, 17. század eleje

2.1 Melyek a legszebb példái?

Gázi Kászim pasa dzsámija
Pécs, 1560 körül

Gül baba türbéje
Buda, 16. század vége

Király fürdő
Buda, 16. század

Iszlám építészet

Fogalomtár

- **iszlám:** világvallás és eszmerendszer. Arab szó, jelentése átadás, megadás
- **építészet:** az építés művészete a formai szépség és a célszerűség törvényei szerint
- **iparművészet:** egyedi, különleges, művészi dísz tárgyakat és használati eszközöket alkotó művészeti ág
- **mecset:** az imádság helye
- **dzsámi:** olyan központi imahely, amelyet a pénteki közös imák számára építettek
- **minaret:** az imádság házát jelző magas torony
- **medresze:** az iszlám tanításainak szentelt főiskola
- **závije:** kolostor, rendház
- **kümbet:** síremlék, mauzóleum
- **türbe:** sírhely, kisebb síremlék
- **szeráj:** uralkodói palota
- **hammám:** fürdő

Olvass tovább!

- ✓ Fehérvári Géza (1987): *Az iszlám művészet története*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest.
- ✓ Petz György (szerk., 2001): *A művészet története. Bizánc. Az iszlám*. Magyar Könyvklub, Budapest.
- ✓ Simon Róbert (szerk., 2009): *Iszlám kulturális lexikon*. Corvina, Budapest.
- ✓ Németh István (2018): *Török építészeti emlékek Magyarországon*. Romanika Könyvkiadó, Budapest.
- ✓ <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/muveszetek/muveszettortenet/muveszettortenet-8-efolyam/tavoli-kulturak-hatasa-az-europai-muveszetre-az-islam-muveszete>
- ✓ http://www.eptort.bme.hu/doc/egyeb/Iszlam_eptort/1.bevezeto_2013.pdf